

шунингдек, тадқиқотлар қизиқтирадиган ходисаларини башорат қилиш.

Моделлаштириш жараёни қуйидагиларни ўз ичига олади:

- расмийлаштириш (моделлар дизайни ва конфигурацияси, моделлар тизимлари ва тизимлар моделлари);
- ўзини моделлаштириш (турли вазифаларни белгилаш ва уларни модел асосида ҳал қилиш);
- симуляция натижаларини талқин қилиш, мавжуд реал тизимлар билан интеграция қилиш.

Ишлаб чиқариш шароитларида янги машиналар яратиш жараёнини ҳам ўқув устахоналари ва тўғарак машғулотлари хоналарида техник моделларни ясаш жараёни ҳам қуйидаги жиҳатларни ташкил қилади: техник мақсаднинг (машиналар) механизмлар

конструкциясини, моделлар ясаш фикрининг вужудга келиши: техник мақсадга техник талаблар қўйиш: конструкция эскизларини тузиш ва муҳокама қилиш, технологик жараёни ишлаб чиқиш ҳамда керакли материаллар ва асбоб-ускуна, зарур жиҳозларни танлаш; мўлжалланган буюм деталларини тайёрлаш ва узелларга, узелларни буюмларга йиғиш, тайёр жиҳоз ёки мосламани синовдан ўтказиш.

Ўқувчиларда ижодкорлик қобилиятларининг ривожлантирилиш уларда техниканинг турли соҳаларига бўлган қизиқишларини оширади, уларни турли оддий қурилмаларни лойиҳалашдан тортиб, замонавий қурилмалар моделларини ясаш кўникмаларининг ҳосил бўлишига хизмат қилади, ихтирочиликка доир компетенцияларининг ривожланишида муҳим ўрин тутди.

Адабиётлар

1. Каримов И. Мехнат таълими ўқитиш технологиялари. – Тошкент: “Фан ва технология”. 2013, 228-б.
2. Курилева Л.Н. Развитие технических способностей учащихся при обучении физике в основной школе. Дисс...канд.пед.наук. – Москва: 2017, – С. 225.
3. Шарипов Ш. Ўқувчилар касбий ижодкорлиги узвийлигини таъминлашнинг назарияси ва амалиёти: Пед. фан. док. ... дис. автореф. –Т.: 2012, 46-б.
4. Ҳамдамова Н.М. Ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини шакллантиришда муқобил энергия манбалари қурилмаларидан фойдаланиш имкониятлари. // Педагогик маҳорат. 2019, №5. 171-174-б.
5. Jo'rayev H.O., Quliyeva Sh.H. va boshq. Texnik ijodkorlik va dizayn. O'quv qo'llanma. -Toshkent: "Turon Zamin Ziya", 2015, 240-б.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада фан-техниканинг сўнгги ютуқларидан фойдаланиб, умумтаълим мактаблари политехника таълимини амалга ошириш, ишлаб чиқаришнинг замонавий тараққиёти шароитида ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш шарт-шароитлари, ўқувчиларнинг ижодий ишларини ташкил этишнинг педагогик ва психологик хусусиятлари тўғрисидаги қарашлар баён қилинади. Шунингдек, ўқувчилар ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш даражалари, ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини турли қурилмаларни лойиҳалаш ва ясаш орқали ривожлантириш имкониятлари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы использования политехнического образования в общеобразовательных школах, развитие творческих способностей учащихся в условиях современного производства, педагогические и психологические особенности организации творческого труда учащихся, использование новейших достижений науки и техники. Рассматриваются также уровни развития творческих способностей учащихся, возможности развития их творческих способностей посредством проектирования и конструирования различных устройств.

SUMMARY

The article discusses the use of polytechnic education in secondary schools, the development of creative abilities of students in modern production, the pedagogical and psychological features of the organization of creative work of students, the use of the latest achievements of science and technology. It also covers the levels of development of students' creative abilities, the possibilities of developing students' creative abilities through the design and construction of various devices.

БОЛАЛАРНИ СПОРТГА ЖАЛБ ҚИЛИШДА АЁЛЛАРНИНГ ЎРНИ

А.Хожаметов – мустақил тадқиқотчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: хотин-қизлар спорти, соғлом турмуш тарзи, репродуктив соломатлик, жисмоний тарбия, оммавий спорт.

Ключевые слова: женский спорт, здоровый образ жизни, репродуктивное здоровье, физическая культура, популярные виды спорта.

Key words: Women's sport, healthy lifestyle, reproductive health, physical education, popular types of sport.

"Фарзандлари соғлом юрт қудратли буўлур" Юртбошимиз айтган ушбу сўзлар бугун жуда катта аҳамиятга моликлиги барчамизга аён. Фарзандларимизнинг соғлом ўсишида эса жисмоний тарбия ва спортнинг ўрни бекиёс. Жамиятнинг эртаси баркамол, кўчли ёшларимиз кўлида бўлмоғи учун қизларимизни, айниқса, қишлоқ қизларини спортга жалб қилиш зарурлиги, оналар соғлиги сўнгра болалар соғлиги ҳақида ўйлаш давр талаби бўлиб турибди. Бу йўлдаги саъй-ҳаракатлар, аввало, қизлар ўртасида тарғиботни кўчатириш, соғлом авлодни баркамол қилиб тарбиялаш, жамиятга соғлом она-бола етказишда аёл мураббийларнинг ўрни ғоят муҳим. Демак, бу борадаги барча ҳаракатлар аёл мураббийларни тайёрлаш, қизларни спортга жалб қилиш, соғлом турмуш тарзини шакллантиришдан бошланади.

Республикаимиз мустақилликка эришгандан сўнг жамиятимизда юз бераётган туб ижтимоий-сиёсий ва маънавий ўзгаришлар умуминсоний кадриятлар тизимида инсоннинг барча шахсий эҳтиёжлари, талаблари ва манфаатларини, айниқса, ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавий-ахлоқий ва жисмоний имкониятларини янада кўтаришни тақозо этади [1].

Мамлакатимиз келажаги учун соғлом авлодни тарбиялаш ҳамда вояга етказишда жисмоний тарбиянинг аҳамияти жуда катта. Сунгги йилларда спорт ва жисмоний тарбия ёшлар ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб бориши билан бир қаторда, хотин-қизлар спортига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Республикаимизда бу борада амалга оширилган салмоқли ишлар натижасида истиқлолнинг илк йилларида "Соғлом авлод учун" халқаро хайрия жамғармаси ташкил этилганлиги, оналар ва болалар саломатлиги учун кураш йўлида бир қанча тадбирлар амалга оширилганлигини куриш мумкин. Биринчи давлат мукофотининг "Соғлом авлод учун" деб аталгани, "Аёллар йили", "Оналар ва болалар йили" деб эълон қилиниши ва давлат дастурларига киритилгани соғлом авлодни яратиш йўлидаги узоқ мақсадларни кўзлаб қилинган хайрли қадамлардир [2].

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган, айнан хотин-қизларни спортга жалб қилиш, мунтазам шуғулланишлари учун керакли шарт-шароитлар билан таъминлаш, соғлом авлод яратиш йўлида қилинаётган мақсадли ишлар мисолида мамлакатимиз раҳбари томонидан алоҳида эътибор

қаратилганлигини ҳамда ушбу саъй-ҳаракатларнинг дастлабки нишонларини барчамиз гувоҳи бўлиб турибмиз. Маълумки, 2005 йилнинг 8 ноябрыда Оксаройда биринчи Президентимиз Ислоҳ Қаримов раислигида ўтган Болалар спортини ривожлантириш жамғармасининг навбатдаги Ҳомийлик кенгашида болалар спортини ривожлантириш ва айниқса қишлоқ жойларда ўқувчи-ёшларни жисмоний тарбия ва спорт билан фаол шуғулланишга оммавий жалб этиш ҳамда ўқувчи-қизларни яъни, маҳаллий қизларни мунтазам спорт билан шуғулланишларини таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

Бу борада Олий ва урта махсус таълим вазирлиги зиммасига бир қатор вазифалар юклатилиб, 2006-2007 ўқув йилидан бошлаб жисмоний тарбия ўқитувчилари ва мураббийларига бўлган эҳтиёжни инобатга олган ҳолда маҳаллий аҳоли вакиллари хотин-қизларга бўлган имтиёзларга алоҳида эътибор қаратган ҳолда университетлар, вилоятлардаги педагогика институтлари негизда спорт мутахассисликлари бўйича қабулни қулайтириш ва олий ўқув юр்தларининг кундузги ҳамда сиртки бўлимларига хотин-қизларни истисно сифатида қабул қилиш топширилди.

Бунинг натижасини жорий ўқув йилида ЎзДЖТИга хотин-қизлар спортини ривожлантириш мақсадида 210 нафар талаба-қизлар қабул қилиниб, таҳсил олаётганлиги, аёллар спортини ривожлантиришда айниқса, маҳаллий қизларни жисмоний тарбия ва спортга жалб қилиш борасида республикада амалга оширилган дастлабки илк қадамдир. Режа бўйича ушбу таҳсил олаётган талаба-қизларнинг 85 % идан ортиғи маҳаллий аҳоли вакиллари бўлиб, уларга олий таълим муассаси таҳсидидан сунг қишлоқ жойларда айнан қизлар уртасида спортни тарғибот қилишлари учун йўлланма берилди [3].

Дарҳақиқат, аёлларни спортга жалб қилиш давримизнинг ғоят муҳим муаммоларидан бири бўлиб турибди. Аёлларнинг тенг ҳуқуқлари, жамиятда ва оиладаги муносиб ўрни, ҳар соҳада эркаклар билан барабар қадам ташлашлари, уларнинг ва фарзандларнинг саломатлиги учун қилинаётган ишлар узокни кўзлаб эзгу мақсадлар йўлида қилинаётган саъй-ҳаракатлардир.

Қизларни спортга жалб қилиш, уларни мунатазм шуғулланишлари учун керакли шароитлар билан таъминлаш, айниқса қишлоқ қизларини жаҳон ареналарига олиб чиқишда туғилаётган баъзи муаммоларга бир оз бўлсада барҳам бериш вақти келди. Бу борадаги вазифаларнинг самарадорлигини ошириш учун бошқа етакчи ташкилотлар ҳам узларининг ҳиссаларини қушмоғи даркор. Биринчи навбатда қизларнинг ёш турмушга чиқишларига бир оз бўлсада барҳам бериш зарур. Бунга физиологик тарафдан ёндошадиган бўлсак, қизларнинг ёшига етмасдан турмушга чиқишлари оқибатида кўпгина касалликлар келиб чиқади. Организми жисмоний етилмаган қизларнинг фарзандлари ҳам жисмонан тўлиқ соғлом бўлиб туғилмайди. Чунки, қизлардаги

асосан тос суяқларининг тўлиқ етилмаганлиги оқибатида кўпчилик қизларда биринчи туғруғдан кейин қадди-қоматнинг бузилиш ҳоллари кўп ўчрайди. Келажак авлодни ҳам жисмонан, ҳам маънан соғлом бўлиб вояга етишида аввало она муҳим рол ўйнайди. Маълумки, гудак туғилиш давридан то балоғатга етиш давригача онанинг назорати остида бўлади. Ҳозирги кунда ёш оналарнинг кўпчилиги тажрибасиз. Юқорида таъкидлаганимиздек бунга уларнинг ёш турмуш қуришлари, организм туғиш жараёнига тайёр эмаслиги ва қизларнинг жисмонан тўлиқ соғлом эмаслиги оқибатидир.

Спорт билан доимий шуғулланган қизларда турмуш қургандан сунг боланинг соғлом туғилишида муаммолар кўзатилмайди. Қолаверса, онанинг жисмоний тарбия ва спорт сирларидан озми-кўпми хабари бўлади. Болани қандай қилиб тарбия қилишни, жисмоний машқлар ва массажни қай вақтда, қай тарзда қўллаш сирларидан бохабар бўлади. Ваҳоланки, соғлом онадан-соғлом бола туғилад ва туғри тарбия топишига шубҳа туғилмайди. Фарзанднинг спорт билан шуғулланишида она қанчалик муҳимлигини асослаб берибгина қолмай, балки тарбия жараёнида оналарнинг ўрни бекиёслигини таъкидлаш жоиз.

Маълумки, боланинг мактабгача тарбия жараёнида оналар кўпроқ болалар билан бирга бўладилар. Бола ақлини танигандан бошлаб, уни ҳар томонлама мукамал тарбия қилиб бориш масъулияти тўлиқ онанинг зиммасига тушади. Бунда тажрибали оналар боланинг жисмоний ва ақлий тарбиясини туғри йўналтира билишлари лозим. Бундан ташқари қуни узайтирилган ва қуни қисқа боғчаларда болаларнинг тарбияланиши ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бунда эса бола икки томонлама: таълим ва жисмоний тарбия томонидан шаклланади ва ривожланади. Боланинг асосан мактабгача даврида онги тез шаклланади. Ҳар бир нарсани тезда илғаб олади, хотирасида яхши сақлаб қолади. Мана шу жараёнда болани жисмоний машқлар билан шуғуллантириш орқали онги тез ўсади, таълим тарафдан йўналтирилган ақлий машқлар эса фикрлашга ўргатади. Ўз-ўзидан келиб чиқадики, жисмоний тарбия ва таълим бир-бири билан узвий боғлиқдир. Мана шу боғлиқликни мукамал туғри йўналтирилган ҳолда олиб боришда онанинг роли жуда катта. Кейинчалик боланинг мактаб даврида ҳам бу ҳолат ўз-ўзидан давом этади. Бунда эса оналар аввалгидан ҳам масъулиятлироқ бўлишлари талаб этилади. Кўриниб турибдики, давлатимиз келажаги бўлган болаларнинг саломатлиги қанчалик муҳимлигида, оналарнинг ҳам жисмонан ҳам маънан соғлом бўлишлари талаб этилмайди.

Юртбошимиз-оммавий спортнинг инсон ва оила ҳаётидаги роли, унинг жисмоний ва маънавий соғломликнинг асоси экани, ҳаётга катта умид билан кириб келаятган ёшларга ўз қобилият ва истеъдодини руёбга чиқаришда спортнинг аҳамияти жўда катта эканлигини таъкидлаб келган.

Адабиётлар

1. Қаримов И.А. “Универсиада-2000” спорт анжумани қатнашчиларига йўллаган табриқ сўзи. -Туркистон: 2000. 25 май.
2. “Оммавий спорт тадбирларини янада қулайтириш тадбирлари тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 4 ноябрдаги қарори. / “Халқ сўзи” 2003, 5 ноябр.
3. “Аёлларнинг фан ва спортдаги ўрни” Илмий амалий анжуман. Илмий тезислар тўплами. 2007 йил 14 апрел.
4. Аҳмедова С. Ўзбекистон Республикасида олиб борилаятган ислохотларда аёлларнинг роли. // Аёлларнинг фан ва спортдаги ўрни. -Т.: 2007.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада мустақиллик йилларида хотин-қизлар спортининг ривожланиши, давлат дастурларининг амалга оширилиши, соғлом турмуш тарзини халқ орасида оммалаштириш, халқнинг репродуктив соламатлигини мустаҳкамлаш, хотин-қизларни спортга жалб қилиш, уларнинг оммавий спорт турлари билан мунтазам шуғулланиши учун зарур шароит яратиш ва ривожлантиришнинг узига хосликлари ҳақида сўз этилади.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы развития женского спорта за годы независимости, реализации государственных программ, популяризации здорового образа жизни, укрепления репродуктивного здоровья населения, вовлечения женщин в спорт, создания и развития условий для их регулярного участия в популярных видах спорта.

This article discusses the development of women's sport over the years of independence, the implementation of state programs, the promotion of a healthy lifestyle, the strengthening of the reproductive health of the population, the involvement of women in sport, the creation and development of conditions for their regular participation in popular types of sports.

ИДИОМАЛАР- МАДАНИЙ КОМПЕТЕНЦИЯНИ ШАКЛЛАНТИРУВЧИ ОМИЛ СИФАТИДА

Г.Х.Рўзиева - мустақил тадқиқотчи

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

Таянч сўзлар: чет тили, компетенция, идиома, фразеология, маданият, матн, машқ, иккинчи хорижий тил.

Ключевые слова: иностранный язык, компетенция, идиома, фразеология, культура, текст, второй иностранный язык.

Key words: foreign language, competence, idiom, phraseology, culture, text, second foreign language.

Замонавий жамиятда чет тилларни ўрганиш турлитуман соҳалардаги мутахассислар профессионал тайёргарлигининг ажралмас таркибий қисмига айланмоқда. Касб йўналишида ўсиш ва хорижий ҳамкорлар билан муносабатларни кенгайтириш масалаларининг муваффақиятли ҳал этилиши кўп жиҳатдан уларнинг лисоний тайёргарлиги сифатига боғлиқ.

Хорижий тил лексикасини ўрганиш, англаш, ўзлаштириш ва эгаллаш каби бир неча босқичлардан иборат динамик жараён тарзида намоён бўлади [5]. Албатта, табиий шароитларда тил ўрганишда ўрганиш босқичи ушбу тилдаги сўзларнинг, бевосита, корреляцияланган, тилдан ташқарида намоён бўладиган ҳолат билан уйғунлаштиришга, ушбу сўзлар таркибида она тилига хос бўлган ва тил ўрганаётган шахснинг илк туйғуларига дахлдор бўлади [4:52].

Инглиз тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитишнинг ўзига хос жиҳатларини батафсил кўриб чиқиш бизга ўзимизни қизиқтирган соҳадаги хулосаларни таҳлил қилиш имконини беради.

Маълумки, чет тилини ўқитиш жараёнида лугат захирасини кенгайтириш, грамматик билим ва кўникмаларни чуқурлаштириш ва такомиллаштириш, ўрганилаётган тил, халқ маданияти билан таништириш, ифодага эмоционал тус бериш учун фразеологик бирликлар устида ишлаш муҳим восита ҳисобланади.

Иккинчи хорижий тилни ўқитиш тамойили иерархияси қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:

- умумилмий (асосий профессионал компетенциянинг шаклланишини таъминлайдиган) тамойиллар;
- умумдидактик (ўқитувчида базавий компетенциянинг шаклланишини таъминлайдиган) тамойиллар;
- услубий (чет тили ўқитувчисига махсус компетенциянинг шаклланишини таъминлайдиган) тамойиллар.

И.Л.Бим ўз концепциясида қайд этишича, умумийлик хоссасига қарамадан, бир неча тамойиллар иккинчи тилга нисбатан қўлланишига қараб, қисман, модификациялашади [3:18].

Иккинчи чет тилини ўқитиш борасида И.Л. Бимнинг фикрига таянамиз. Олимнинг фикрича, унга қуйидаги тамойиллар кўпроқ мос келади: 1) коммуникатив-когнитив; 2) ўқитиш дифференциацияси; 3) ижтимоий-маданий йўналтирилганлик; 4) ўқитишнинг фаолият хусусиятининг кучайиши; 5) нутқий фаолиятнинг барча турларининг ўзаро боғлиқлиги; 6) тамойил даражасига кўтарилган қиёслама (контрастив) ёндашув; 7) ўқитиш иктисодининг кучайиши (интенсификацияси) [3:18-22].

Иккинчи чет тилини ўқитишнинг энг муҳим тамойиллари орасидан Н.В. Баришников [2] қуйидагиларни алоҳида ажратиб кўрсатади:

- 1) маданиятлараро йўналтирилганлик;
- 2) когнитив-интеллектуал йўналтирилганлик;
- 3) пухталиқ;
- 4) онглилик ва онгсизликни оқилона уйғунлаштириш;
- 5) иккинчи чет тилини ўқитишда талабаларнинг лингвистик ва ўқув тажрибасини ҳисобга олиш.

Шундай қилиб, иккинчи чет тилини ўқитиш жараёнида юқорида санаб ўтилган барча тамойилларни

ҳисобга олиш мазкур жараёнида оптималлаштиришнинг зарур шарти деб ҳисоблаймиз. «Билингвистик ўқитишнинг умумий тизими фақат унинг таркибий қисмлари услубий тамойиллар бирлиги билан боғлиқ бўлгандагина самара бериши мумкин» [1].

Демак, бунда гап мутлақо янги дидактик-методик концепция тузиш эмас, балки изланишлар шароитида айрим модификациялар ҳосил қиладиган техник ҳолатларни аниқлаш ҳақида боради. Бундай омиллارга биз қуйидагиларни киритдик:

1. Тил ва мамлакатшуносликка оид материалларнинг хоссалари.

2. Мақсадли гуруҳнинг ўзига хослиги.

3. Иккинчи чет тилини ўқитиш ва ўрганиш шартлари.

Оғзаки ва ёзма нутқ муносабатларида барқарор фразеологик бирликлардан фойдаланиш чет тилини билишнинг энг муҳим кўрсаткичларидан бири саналади. Лексиканинг фразеологик қатлами устида ишлаш талабанинг лексик захирасини кенгайтириш, грамматик билим ва кўникмаларни чуқурлаштириш ва такомиллаштириш имконини яратади.

Бундан ташқари, идиомалар ўрганилаётган тилда сўзлашадиган халқнинг миллий-маданий хусусиятларини тасвирлаш учун ёрқин материал бўлиб хизмат қилади. Бунда талабалар нутқини ифода этишда воқеликка муносабатини эмоционал-баҳо орқали изҳор қилиш қобилиятига эга бўлади, талабаларга ўрганилаётган тил орқали мамлакатнинг менталитети, характери, анъаналари, ижтимоий-этниқ меъёрлари ва баҳоларини англашда, шунингдек эгалланган билим, кўникмаларни тушуниш ва нутқда қўллай олишдан эстетик завқ олиш ҳиссини туйишида ёрдам беради.

Шубҳасиз, барқарор фразеологик иборалар (фразалар)ни эгаллаш талабалар учун муайян қийинчиликлар туғдиради. Бу қийинчиликлар барқарор ибораларнинг тил ҳодисаси сифатидаги мураккаблиги билан асосланади. Гап шундаки, тушуниш ва шунга мувофиқ грамматика қоидаларига асосан, сўзларни эркин танлаш ва бириктириш йўли билан барқарор фразеологик ибора тузиш эҳтимоли жуда паст. Таълимнинг спецификаси ва барқарорлиги фразеологик ибораларнинг оғзаки ва ёзма нутқда қўллаш спецификаси ўқитиш даврининг бошидан босқичма-босқич ва кетма-кетликда ўзлаштириб бориш заруратини келтириб чиқаради.

Идиомаларни тўғри тушунишлари ва келажакда нутқда қўллай олишлари учун талабалар қуйидагиларни ўзлаштиришлари лозим: а) асосий ва қўшимча маънони, шу жумладан стилистик бўёқни; б) идиома қўлланган шаклни, шу билан бирга унинг барча вариантларини; в) ўзгариш имкониятларини; г) ушбу барқарор иборани қўллаш ўринли бўлган вазият ва нуктаи назар (контекст)ни. Бошқача айтганда, матнни ҳар томонлама тушунишга ёрдам берадиган бошланғич ишни бажариш зарур.

Маълумки, лексик бирлик, жумладан, идиомаларнинг маъносини ойдинлаштиришни икки хил йўл билан: таржима ва таржимасиз ҳам амалга ошириш мумкин. Таржима қилмай амалга ошириш усулига қуйидагилар қиради: 1) аниқлаш (дефиниция), яъни